

kultura Sankt-Peterburga. Vyp. 1. V. N. Smirnov. D. D. Elshin. Kirpichnyye kleyma Sankt-Peterburgskoy gubernii serediny XIX – nachala XX v. Katalog i issledovaniye. [Bulletin of the Materialistic Culture Institute] St. Petersburg: Izd-vo OOO «Periferiya». (2017). [in Russian].

4. Ves Ekaterinoslav na 1898 g. Izd. B. B. Buravogo [Ekaterinoslav in 1898]. Ekaterinoslav. (1898). [in Russian].

5. Ves Ekaterinoslav na 1902 g. Izd. Buravoy. V god izdaniya [Ekaterinoslav in 1902.], pp. 292–296. Ekaterinoslav. (1902). [in Russian].

6. N.P. Andrushchenko. M.E. Kavun. N.A. Lopatyuk; N.N. Kondel-Perminovoy, B.L. Erofanov. N.N. Kondel-Perminova, I.G. Pidorvan (Eds.) (2006). Dnepropetrovsk. Arkhitektory. [Dnepropetrovsk. Architects] Kiev: Izdatelskiy dom A+S. [in Russian].

7. Dom Aleksandra Polya khotyat vernut gromade Dnepra. [Aleksandr Pol's house is being given back to the Dnipro community]. Retrieved from: <https://gorod.dp.ua/news/160992>. [in Russian]

8. Istoriya goroda. zastyvshaya v kamne. [History of the city frozen in the stones. Retrieved from <https://gorod.dp.ua/news/84526>. [in Russian].

9. Istoriya gorodov i sel Ukrainy SSR. Dnepropetrovskaya oblast' [The history of Ukrainian Soviet Socialist Republic. Dnipropetrovsk region]. Kiyev: Glavnaya redaktsiya Ukrainy sovetsoy entsiklopedii. (1977). [in Russian].

10. Istoriya Dnipropetrovskoho natsionalnoho istorychnoho muzeiu im. D.I. Yavornytskoho. [The history of Dnipro National Historical Museum of D.I. Yavornytskoho]. Retrieved from <http://www.museum.dp.ua/historydim.html>. [in Russian].

11. Katalog koleksii drevnostey A.N. Pol v Ekaterinoslave. Vypusk I Sostavil K. Melnik. [The catalogue of antiques collection of A.N. Pol in Ekaterinoslav]. Kyiv. (1903). [in Russian].

12. Kirpich Ekaterinoslavskoy gubernii. [Brick of Ekaterinoslav region]. Retrieved from https://royal-brick.io.ua/s2284298/kirpich_ekaterinoslavskoy_gubernii_--cegla_rozbiorkowa. [in Russian].

13. Kocherhin, I. (2018). Oleksandr Pol. Henii mista na Dnipro. [Oleksandr Pol. Dnipro city genius] Dnipro: Herda. [in Ukrainian].

14. Krupskiy, A. K. Kirpichnoye proizvodstvo Entsiklopediya Brokgauza i Efrona [Brick manufacture. Brokgauz and Efron encyclopedia]. Retrieved from <https://slovar.cc/enc/brokhauz-efron/1622437.html>. [in Russian].

15. Mazepa, I. (2001). Ukraina v ohni y buri revoliutsii 1917–1921. I. Tsentralna Rada – Hetmanshchyna – Dyrektorii. II. Kamianetska doba [Ukraine on fire during the revolution 1917–1921. Central Council of Ukraine – Hetmanshchyna – Directory]. Dnipropetrovsk: Sich. [in Ukrainian].

16. Mamenko, P., Starostin, V. Maydanskyy Iona Mikhaylovich. Dneprovskaya gorodskaya entsiklopediya [Maydanskyy Iona Mikhaylovich. Dnipro city encyclopedia]. Retrieved from <http://tfde.dp.ua>. [in Russian].

17. Materialy 1-y kirpichno-cherepichnoy konferentsii. [Materials of the 1st brick conference]. Retrieved from <http://museum-konst.com/index.php/stati-i-uroki/materialy-1-j-kirpichno-cherepichnoj-konferentsii>. [in Russian].

18. Materialy dlya geografii i statistiki Rossii. sobrannyye ofitserami Generalnogo shtaba. Ekaterinoslavskaya guberniya. Sostavil generalnogo shtaba kapitan V. Pavlovich. [Materials for geography and statistics in Russia. Collected by soldiers of General base] Sankt-Peterburg: tipografiya Departamenta Generalnogo shtaba (1862). [in Russian].

19. Namolenoye mesto v s.Vasilevka (Novomoskovskiy r-n). Svyato-Dukhovskaya tserkov (razrushena). [The holy place in Vasilevka village. Svyato-Dukhovskaya church]. Retrieved from <https://www.shukach.com/ru/node/7894>. [in Russian].

20. Omelianovych-Pavlenko M. (1935). Na Ukraini 1917–18. [In Ukraine 1917–18]. Praha. [in Ukrainian]. [in Ukrainian].

21. Pervaya vseobshchaya perepis naseleniya Rossiyskoy imperii. 1897 g. XIII. Ekaterinoslavskaya guberniya. Izdaniye Tsentralnogo statisticheskogo komiteta Ministerstva vnutrennikh del. Pod redaktsiyeyu N.A. Troynitskogo. [The first total folk register of Russian empire. 1897 g. XIII. Ekaterinoslav region]. (1904). [in Russian].

22. V. Levi i V. Keldysh, A.P. Shishko. (Ed.) (1907). Polnoye rukovodstvo po grazhdanskoj akhitektуре. Otdel pervyy. Kamennyye raboty [Full guidance over civil architecture]. St. Petersburg: narodnaya polza. [in Russian].

23. Poltorak, V. (2010). Kalyna nad morem. [Viburnum over the sea]. Ukrainyky tyzhden., 11 chervnia. Retrieved from <https://tyzhden.ua/History/3622>. [in Ukrainian].

24. Polyu Aleksandru Nikolayevichu. pamyatnik. [Aleksandr Pol monument]. Retrieved from https://gorod.dp.ua/out/attractions/oneplace/?place_id=1124. [in Russian].

25. Radianska entsyklopediia istorii Ukrainy. Derzhava – lestryhony. [Soviet encyclopedia of Ukrainian history. State – lestryhony]. (Vol. 2). Kyiv: Glavnaya redaktsiya Ukrainy sovetsoy entsiklopedii. (1970). [in Ukrainian].

26. Radianska entsyklopediia istorii Ukrainy. Letychiv – rozkopky [Soviet encyclopedia of Ukrainian history. Letychiv – excavations]. Kyiv: Glavnaya redaktsiya Ukrainy sovetsoy entsiklopedii. (1971). [in Ukrainian].

27. Skalkovskiy, A. (1850). Opyt statisticheskogo opisaniya Novorossiyskogo kraja. Geografiya. Etnografiya i narodonaseleniye Novorossiyskogo kraja. [Experience of describing Novorossiysk region. Ge-

ography. Ethnography and Population of Novorossiysk Territory.] Odessa: Tipografiya L. Nitche. [in Russian].

28. Spravochnaya kniga «Ves Ekaterinoslav». [Adress book «The whole Ekaterinoslav»] Ekaterinoslav. Izdaniye L. I. Satanovskogo. (1913). [in Russian].

29. Starostin, V. (2007). Dnipro: symvol mista. Budynok Khrinnykova. [Dnipro. City symbols. Khrinnykov house.]. Dnipro: Herda. [in Ukrainian].

30. Chaban, M.P. (2002). Diiachi Sicheslavskoi «Prosvity» (1905–1921). Biobibliografichnyi slovnyk. Blyzko 670 imen. Naukove vydannia. [The participants of Sicheslavskaya "Prosvita" (1905–1921). Bibliography dictionary. 670 names.], pp. 470–477. Dnipropetrovsk: IMA-pres. [in Ukrainian].

31. Chegorka, P. Kirpich iz Ekaterinoslavskoy gubernii (Interviu z P. Mamenkom). [The brick from Ekaterinoslav region]. Retrieved from <https://dorys.livejournal.com/551534.html>. [in Ukrainian].

32. Chykalenko, Ye. (2004). Shchodennyk (1907–1917) [The diary (1907–1917)]. (Vol. 1). Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].

33. Shatrov, M. (1969). Gorod na trekh kholmakh. Kniga o starom Ekaterinoslave. [The city on three hills. The book about old Ekaterinoslav.], (2nd ed.), pp. 123–126. Dnepropetrovsk: «Promini». [in Russian].

34. Shrub, K. Dom Polya v Dnepre zanesen v Gosreyster pamyatnikov Ukrainy. [Pol's house in Dnipro is added to the Monument Register of Ukraine]. Retrieved from <https://nashemisto.dp.ua/2019/03/21/dom-aleksandra-polja-unikalnoe-odnojetazhnoe-zdanie-stalo-pamjatnikom-ukrainy/>. [in Russian].

35. Yavornitskiy, D. I. (1996). Istoriya goroda Ekaterinoslava. [History of Ekaterinoslav.], (2nd ed.). Dnepropetrovsk: Sich. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 02.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 069.5:002(477+47)

С.В. Пої

ДРУКОВАНІ ВИДАННЯ ХХ ст. З ІСТОРІЇ ТЕАТРАЛЬНОГО І МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В КОЛЕКЦІЙНОМУ ОПИСІ АКТОРСЬКОЇ СІМ'Ї БРОВЧЕНКІВ: АНАЛІЗ, СИСТЕМАТИЗАЦІЯ

У статті представлені результати дослідження історії театрального і музичного мистецтва першої половини ХХ ст. та включно до середини 1990-х рр. на матеріалах музейної колекції ніжинської акторської сім'ї Бровченко. З'ясовано основні етапи та характер культурно-мистецького (музично-театрального) процесу на теренах України і частково на території колишнього СРСР.

Ключові слова: Іван Кузьмич Бровченко, Марія Федорівна Бровченко, музична програма, партитура, п'єса, режисер, спектакль, театральна програма, труппа.

На сьогодні не зменшується науковий інтерес дослідників до вивчення історії та національно-культурної спадщини України ХХ ст. Сучасні наукові розвідки, крім іншого, присвячені життю і творчості видатних діячів мистецтва, діяльності окремо взятих культурних осередків та їхній ролі у культурному відродженні української нації. Велику роль у цьому процесі відіграють і музейні експонати, що колись належали корифеям української театральної та співочої сцени. Серед них – і частина книжкових та друкованих видань, які є складовою колекції музейних експонатів родини Бровченко у Ніжинському краєзнавчому музеї ім. Івана Спаського. Її систематизація і аналіз дає змогу вивчати перебіг театрального і музичного

життя цілої епохи, дослідити суспільні віяння й зробити акценти на тогочасні тенденції сценічного мистецтва.

Вивченням історії модерного та постмодерного театраль-ного і музичного мистецтва України та СРСР у ХХ ст. займали-ся наступні дослідники: у 20-х рр. ХХ ст. – В. Серьожніков [12]; у 1930–40-х рр. – Г. Юра [6], О. Борщагівський, Б. Гурман [16], Й. Кисельов [7], Я. Ган [4], Ю. Матрич [8], А. Штогаренко [2]; у 1950–70-х рр. – Г. Плоткін [10], О. Сафронов [13], Л. Віри-на [3], А. Бороденко [1]; у 80-ті рр. ХХ ст. – Ю. Токарев [15]; у 90-ті рр. ХХ ст. – Г. Самойленко [11], А. Гатненко [5].

У Ніжинському краєзнавчому музеї ім. Івана Спаського зберігаються друковані видання, що належали акторській сім'ї Бровченко. Про їхній життєвий та творчий шлях на сьогодні є чимало відомостей. Заслужена артистка України Марія Федорівна Бровченко народилася 2 червня 1919 р. у м. Ніжині в сім'ї козака-хлібороба Федора Васильови-ча Кривця. Вищу освіту здобула в Ніжинському педаго-гічному інституті ім. М.В. Гоголя, де навчалась на факуль-теті російської словесності упродовж 1938–1940 рр. Після його закінчення вчителювала – викладала російську мову в с. Крути Ніжинського району. Потім почалося майже де-сятиріччя акторської кар'єри Марії Бровченко: вона грала на сценах: Ніжинського драматичного театру ім. М. Ко-цюбинського (1943–1946 рр.), Прилуцького драматично-го театру ім. 15-річчя ВЛКСМ (1946–1948 рр.) та Закар-патського театру в Ужгороді (1948–49 рр.) [17, с. 15–16].

Мрія навчатися і навчати співу ніколи не полишала ар-тистку, тому у 1949 р. вона поступила до Київської дер-жавної консерваторії ім. П.І. Чайковського на факультет сольного співу, на курс до М. Литвиненко-Вольгельмут. Консерваторію М. Бровченко закінчила в 1954 р., отри-мавши спеціальність концертної співачки. З 1956 р. вона працювала викладачем вокалу в Ніжинському педаго-гічному інституті ім. М.В. Гоголя на кафедрі музики фі-лологічного факультету [11, с. 119]. Після відкриття му-зично-педагогічного факультету при цьому ж інституті у 1964 р. продовжила працювати педагогом з вокалу на ка-федрі вокально-хорового мистецтва (викладала до 1997 р.).

Указом Президента України Л.Д. Кучми від 18 січня 1996 р. № 1512 Марії Федорівні Бровченко було присвоєно почесне звання «Заслужена артистка України». За роки сво-єї викладацької діяльності, разом зі студентами, вона узяла участь більш ніж у п'ятистах концертах у Ніжині та Ніжин-ській області. У її репертуарі переважали класичні оперні партії та народні твори. Серед випускників М. Бровченко такі відомі артисти, як А. Кудлай, Л. Циндрик, Л. Волох та ін.

Чоловік Марії Бровченко – заслужений артист УРСР, ві-домий театральний діяч України – Іван Кузьмич Бровченко. Він народився 8 вересня 1898 р. в м. Прилуки. Після служби в армії повернувся до Прилук і, починаючи з 1921 р., працю-вав в українському театрі. Разом із Г. Хмарою був одним із активних засновників «Молодого театру». Упродовж 1930–1934 рр. працював режисером і актором Донбаського театру ім. 13-річчя Жовтня [18, с. 110]. Після його ліквідації перейшов на роботу до Вінницького театру ім. М. Островського (1934–

1936 рр.), а потім – до Херсонського театру (1936–1938 рр.).

У 1938 р. І. Бровченко повертається до Прилук, де обій-має посади художнього керівника та актора Прилуцького драматичного театру ім. 15-річчя ВЛКСМ (1938–1941 рр.). З 1943 по 1948 р. він виконував обов'язки головного ре-жисера і актора в Ніжинському драматичному театрі ім. М. Коцюбинського. Потім, до переходу на роботу в Дуб-нівський пересувний театр в 1950 р, працював режисером і актором Ужгородського драматичного театру [17, с. 45].

1957 року Івану Кузьмичу Бровченку було присвоєно почесне звання «Заслужений артист УРСР». Від 1960 р. він – керівник Ніжинського народного самодіяльного театру. У 1970 р. праця Ніжинського народного театру була відмі-чена срібною медаллю, а його керівник – І.К. Бровченко – у 1971 р. був нагороджений орденом «Знак Пошани» [11, с. 121]. На жаль, звістка про нагородження прийшла 23 січ-ня 1971 р., якраз у день смерті актора. Протягом 40-річної творчої діяльності Іван Бровченко поставив більше 200 спектаклів, зіграв приблизно 250 ролей. Свій досвід він передав багатьом молодим акторським талантам.

Друковані видання, які були у 2019 р. передані до фондів Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Спаського донькою Бровченків Надією Іванівною Кирилюк, свідчать про активну творчу і викладацьку діяльність подружжя, невпинну ціка-вість до всіх новинок та тонкощів музичного і театрального мистецтва. За своїм змістовно-функціональним призна-ченням ці видання поділяються на книжкові, періодичні та довідникові; за історичними періодами – на міжвоєнні 1920–30 рр., воєнні, післявоєнні, 1950–70 рр. та 1990-ті рр.

До першого періоду – зародження новітнього театраль-ного мистецтва – відноситься книга з акторської майстерно-сті «Мистецтво художнього читання». Випуск 1-й. «Музика слова» [12]. Її автором був російський теоретик мистецтва декламації, режисер, актор В. Серьожніков. Цей методич-ний посібник призначався для читців, оповідачів, акторів, поетів, лекторів, співаків. Видання складається з чотирьох великих розділів: «Що таке мистецтво художнього читан-ня?», «Музика звуку та складу», «Музика слова» та «Школа оратора». До його структури увійшов додаток: «Мистецтво промови перед публікою Ф. Гаррісона». Слід відзначити, що даний підручник був одним з перших методичних вка-зівок із декламації художнього слова в Радянському Союзі. З цієї причини, з внесеними правками та доповненнями, він видавався ще кілька разів – 1929 р. та 1930 р., з тією ж таки назвою. Тираж цього видання, яке було надруковане в Москві у 1923 р., складав 5000 примірників.

Із завершенням періоду національно-культурного від-родження, що відбувалося за часів проведення політики «українізації», співпала поява в Києві видання «Держав-ний драматичний театр ім. І. Франка», яке було присвяче-не історії одного з найбільших відомих театрів столиці – драматичному театру ім. І. Франка [6]. Ця книга відображає сценічне життя театру від початку його заснування 28 січ-ня 1920 р і до 1930 р. Крім того, вона містить велику кіль-кість чорно-білих фотографій із спектаклів різних років.

Загальний обсяг видання – 30 сторінок, тираж складав 4000 примірників. Незважаючи на те, що видання мало ознайомчий характер, при вивченні історії театрального мистецтва 1920-х рр. воно може слугувати першоджерелом, адже повною мірою відображає сценічне та культурне життя драматичного театру ім. І. Франка за указаний період.

Майже через десятиліття, у 1940 р., виходить книга до 20-річного ювілею творчої діяльності театру ім. І. Франка [16]. Змістовно вона поділена на чотири великі розділи, що були присвячені найяскравішим подіям із життя театру, а її загальний обсяг становить 197 сторінок. У виданні описаний майже кожен спектакль, що був презентований трупю, від дня заснування майбутнього Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка у м. Вінниці. Основну частину матеріалу складають праці українського театрального режисера Гната Юри та театрознавця Олександра Борщаговського. Вони поетапно описують історію існування театру за ці 20 років у Вінниці, Черкасах, Харкові і, зрештою, у Києві. Книга складається із чотирьох великих розділів, які присвячені найяскравішим подіям з життя театру. Видання містить багато чорно-білих фотографій акторів даного театру, а також чотири кольорових ескізи сценічних костюмів із вистав.

1940 рік ознаменувався тим, що за сприяння державного видавництва «Мистецтво» у Харкові побачила світ монографія Я. Гана, присвячена біографії та творчій діяльності актора, народного артиста УРСР – Терентія Петровича Юри [4]. На початку книги вміщене вступне слово автора, потім подана коротка біографія актора та матеріали про театральні ролі Терентія Юри. Обсяг книги становить 96 сторінок.

До біографічних розвідок цього періоду (1940 р.) можна віднести видану у Харкові книгу Ю. Мартича «Наталія Михайлівна Ужвій», присвячену життю та творчості народної артистки СРСР [8]. Це – невелике за обсягом видання із серії «Майстри мистецтва України». Воно налічувало 74 сторінки тексту, його наклад становив 2000 примірників. До книги увійшло 7 статей зі спогадами як самої артистки, так і її колег, а також бібліографічна характеристика – невеличкий огляд праць науковців, присвячених цій видатній драматичній актрисі. Книга містить чорно-білі портрети Н.М. Ужвій. На титульній сторінці є дарчий напис: «Марія Федорівна, я певен, що галерея прекрасних образів, зроблених чарівною артисткою Н. Ужвій, які є в цій книзі, стануть провідним світлом Вашої творчості, чудесної будуччини. Адже М. Ужвій розпочала свою творчу діяльність, теж будучи педагогом як ви. Від цього дня, – 2 червня 1945 року, дня Вашого народження, міцною ходою радянської молоді обдарованої артистки, в щасливу творчу путь. Бажаю досягти такої творчої вершини, як Н.М. Ужвій. Ваш учитель і друг І. Бровченко. 2.VI. 45 р. м. Ніжин».

Одним з перших книжкових видань воєнної доби 1941–1945 рр. була збірка пісень «Визволеному Києву», видана в м. Києві у 1945 р. в «Українському державному видавництві». Її обсяг – 41 сторінка, тираж – 5000 примірників [2]. Упорядником збірки був А. Штогаренко, а редактором –

Б. Лятошинський. Вона складається з 8-ми партитур пісень на воєнну тематику: «Здрастуй мати Україно», «Солдатське слово», «Пісня про Київ» «Шумить Дніпро», «В обличчя рідний вітер», «Києву», «Киянка», «Славен наш Київ».

До періоду 1950-х рр. належить книга «20 років Київського державного театру музичної комедії УРСР» під редакцією Г. Плоткіна, видана 1955 р. у Київській обласній друкарні. Вона є виданням Київського державного театру музичної комедії УРСР [10]. Книга містить багато чорно-білих фотографій акторів Київського державного театру музичної комедії УРСР, а також знімки зі спектаклів, програми вистав. Зроблена як ретроспектива сценічного життя трупи від початку заснування цього театру у 1934 р. до 1954 р. включно, а також подані матеріали про творчі здобутки та плани його колективу на 1954 р. Видання завершує таблиця творчого складу театру. Книга містить 39 сторінок тексту, її тираж складав 2500 примірників.

У 1970 р. у Москві вийшла книга-довідник з історії Московського театру ім. М. Горького під назвою: «Московский орден Ленина и Трудового Красного знамени Художественный Академический театр СССР имени М. Горького» (обсяг – 44 сторінки) [9]. Загалом дане видання було підготовлене для української театральної публіки, адже його вихід був приурочений гастролям Московського художнього театру ім. М. Горького з 10 червня по 7 липня 1970 р. На першій сторінці книги розміщені чорно-білі фотографії засновників театру – К.С. Станіславського та В.І. Немировича-Данченка. Потім подана інформація про керівництво і склад театру, народних і заслужених артистів СРСР і РРФСР та інших артистів трупи. Далі в хронологічному порядку розміщені чорно-білі фотографії та інформація про спектаклі, які ставилися на сцені цього театру, починаючи з 1898 по 1970 рр. Книга має велику кількість знімків акторів театру ім. М. Горького.

Здобуття Україною незалежності у 1991 р. активізувало процес вивчення культурно-мистецького здобутку української нації. Цей період відзначився появою у 1995 р. книги Г.В. Самойленка – професора Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя – «Нариси культури Ніжина: Театральне та музичне життя XVII–XX ст.», яка є частиною тритомного видання і налічує 166 сторінок тексту [11]. У книзі висвітлюється театральне та музичне життя Ніжина XVII–XX ст., зокрема, аматорська діяльність М. Гоголя та його товаришів по Гімназії вищих наук кн. Безбородька. Особлива увага приділяється життю і творчості М.К. Заньковецької, її роботі по створенню професійних українських труп, в яких грали ніжинці Є. Хуторна, А. Остерський, Г. Ніжинська, І. Ковалевський, Д. Грудина, М. Малиш-Федорець та інші. Уперше розкривається шістдесятирічна історія Ніжинського драматичного театру ім. М. Коцюбинського, з яким пов'язана творчість багатьох талановитих акторів та режисерів, у тому числі Івана Кузьмича та Марії Федорівни Бровченків, біографія та творча діяльність яких коротко висвітлені у цьому виданні [11, с. 118–121]. На титульній сторінці є дарчий напис: «Заслуженій артистці України Марії

Федорівні Бровченко, одній із героїнь цієї книги, з глибокою шаною і побажаннями здоров'я і нових творчих здобутків. З повагою Г.В. Самойленко».

Серед друкованих видань, переданих родиною Бровченків до музейної колекції, велику групу складають періодичні видання. Вони представлені газетами та журналами. У газеті «Радянське мистецтво» за 24 листопада 1948 р. (друкований орган Міністерства кінематографії і Комітету в справах мистецтв Української РСР) вміщена стаття Й. Кисельова «Гнат Юра – Стьопочка Крамарюк», приурочена комедії Карпенка-Карого «Житейське море» у постановці Київського академічного театру ім. І. Франка [7]. Головну роль в цій виставі – Стьопочку Крамарюка – зіграв народний артист УРСР Гнат Юра. Автор подає не лише рецензію на сам спектакль, а й ретроспективу його варіацій академічним театром ім. І. Франка.

Одним із перших періодичних видань СРСР, присвячених технологіям театральної справи, був журнал «Театральна техніка і технологія». У першому випуску, виданому у 1957 р. в Москві, містилося 15 статей про розробку та запровадження нових технологій у театральному мистецтві. Журнал мав 52 сторінки [14] і розподілявся на рубрики: «Вступна стаття», «Техніка радянського театру», «Винаходи та раціоналізація» і «Хроніка». Видання було корисним не лише студентам, операторам, режисерам та художникам-декораторам, а й досвідченим майстрам своєї справи, адже допомагало технологічно йти в ногу з часом.

Цікавою є стаття, розміщена в газеті «Комсомольська правда» за 14 липня 1964 р., з текстом комедії із 3-ої дії О. Софронова «Павичка», яку ставив за його сценарієм Кримський російський драматичний театр ім. М. Горького у 1965 р.

Одним з періодичних видань, яке висвітлювало культурно-мистецьке життя Української РСР у 1970-х рр., була газета «Культура і життя» (друкований орган Міністерства культури УРСР та Республіканського комітету працівників культури). В ній була розміщена стаття Л. Віриної «Чисте золото правди», в якій охарактеризована варіація постановки МХАТом п'єси А.П. Чехова «Три сестри» та «Чайка» [3, с. 2]. Стаття була відгуком на вказані постановки Московського художнього театру, що перебував на гастролях у Києві у 1970 р.

Діяльність Ніжинського народного театру, що існував при Ніжинському будинку культури, режисером якого був Іван Кузьмич Бровченко, висвітлена у рубриці «Театр» на шпальтах газети «Комсомольський гарт» за 23 січня 1971 р. (друкований орган Чернігівського ЛКСМ України) у публікації А. Бороденка під назвою: «Слід радості» [1, с. 4]. Автор здійснив невеличкий екскурс в історію Народного театру в Ніжині від початку його заснування та набору акторів 1965 р.

У 1985 р. вийшла робота Ю. Токарева «З голосу Попелюшки. Естрада зблизька». Вона була надрукована в газеті «Культура і життя» [15, с. 2]. Тут автор розповідає про тернистий творчий шлях народної артистки України А. Кудлай: від роботи простим вчителем на початку її кар'єри до солістки в українському народному хорі ім. Г. Верьовки та естрадної співачки Держтелерадіо, а також про її

знамениту пісню «Здрастуй мій ранок».

Перед серпнем 1991 р. та після отримання Україною незалежності щомісячно виходив лише один журнал «Дніпро», що друкувався у Києві у видавництві «Молодь». У 90-х рр. це було одне із небагатьох видань, яке висвітлювало основні літературно-художні та громадсько-політичні події, що відбувалися в незалежній Україні. У колекції родини Бровченко представлений журнал «Дніпро» за 1991 р. зі статтю А. Гатненка «...І пісні молоде вино», присвяченій народній артистці України, співачці Аллі Кудлай, вихованці М.Ф. Бровченко [5, с. 170–175]. Дана публікація містить коротку життєву та творчу біографію артистки, починаючи з її навчання в Ніжинському державному педагогічному інституті ім. М.В. Гоголя на музично-педагогічному факультеті (1971–1975 рр.). Тут подана інформація про роботу Алли Кудлай в хорі Г. Вільовки, на Держтелерадіо та зрештою її сольну кар'єру. На обкладинці журналу розміщена кольорова світлина А. Кудлай з деревом жасмину, а в самій статті є її чорно-біле фото.

Довідникові видання, подаровані Бровченками Ніжинському краєзнавчому музею ім. ім. І. Спаського, складаються з буклетів, брошур та програм концертів. Буклети представлені двома примірниками. 1959 року в Києві у державному видавництві «Образотворче мистецтво і музична література УРСР» був надрукований буклет «Київський український драматичний театр ім. І. Франка». На його обкладинці – кольорове зображення приміщення театру ім. І. Франка в м. Києві, на звороті – велика кількість чорно-білих світлин акторів цього театру.

Майже через десятиліття, у 1968 р., була видана брошура «Режисер самодіяльного театру», присвячена життю та творчій діяльності заслуженого артиста Української РСР – І.К. Бровченка. На титульній сторінці розміщено зображення Ніжинського будинку культури, вгорі на звороті – портрет І.К. Бровченка, режисера Ніжинського народного театру.

Одна з перших театральних програм 1940-х років була надрукована в Ужгороді. Вона включала в себе перелік вистав Закарпатського музично-драматичного театру з загальним фото театральної трупи. До програми увійшли три знамениті спектаклі: «Дві сім'ї» за п'єсою М. Кропивницького; «Шлях на Україну» О. Левади; спектакль «Змова приречених» М. Вірти. У програмі зазначені головні персонажі п'єси і спектаклів, а також прізвища та ініціали акторів, які їх виконували. М.Ф. Бровченко у першій та другій п'єсі грала основні ролі: дружини Степана Рєви (у п'єсі «Дві сім'ї»), Ярини – доньки коваля («Шлях на Україну»).

Наприкінці 1960-х рр. активно розвивався і Ніжинський аматорський театр, про що свідчить святкування вечора Всесоюзного дня театру 27 березня 1968 р. в Ніжинському міському будинку культури. У фондах НКМ ім. І.Г. Спаського зберігається запрошення на цей вечір та театральна програма п'єси, що були поставлені на сцені, а також акторський склад, який їх виконував. Глядачам пропонувалися до перегляду наступні п'єси: «Сторінка щоденника», «На Івана Купала», «Глигатай, або ж павук». На титулі – зображен-

ня Ніжинського міського будинку культури, де діяв Ніжинський народний театр від початку його заснування у 1960 р.

28 березня 1968 р. у Ніжинському будинку культури проходило святкування 100-річчя від дня народження М. Горького. У рамках відзначення ювілею російського письменника, Ніжинським народним театром був поставлений спектакль за п'єсою «Васса Железнова». На титульній стороні запрошення зображений портрет російського письменника, програма виконана російською мовою.

1960-ті роки ознаменувалися розвитком музичного мистецтва, збагаченням усіх жанрів, серед яких найбільш широко були представлені опери та хорові твори. Однією з перших постановок цього періоду стала опера «Севільський цирульник» композитора Дж. Россіні. До музейної колекції з родинного зібрання Бровченків потрапила програма постановки опери за 1969 р.

У фондах НКМ ім. І. Спаського зберігається програма оперних спектаклів Московської консерваторії ім. П.І. Чайковського 1970–1971 рр.: «Бастьєн і Бастьєна» В.А. Моцарта – одноактова комічна опера, а також інтермедія в двох частинах – «Служниця-пані» Дж. Перголезі. Вона містить інформацію про дійових осіб кожного із дійств (опери і інтермедії), короткі біографічні відомості про авторів та сюжет цих музичних спектаклів.

Деяко пізніше була випущена концертна програма постановок Київського камерного хору на 1977 р., у якій міститься інформація про колектив, подаються фото його директора та солістів, репертуарний список. Останній представлений творами відомих західноєвропейських і російських композиторів, авторів хорової музики XVIII–XIX ст.: Й. Баха, Й. Гайдна, Й. Брамса, П. Чайковського, Д. Бортнянського, М. Римського-Корсакова та ін. Хорова творчість радянського періоду представлена такими митцями: М. Леонтовичем, А. Штогаренком, Б. Лятошинським, Л. Грабовським та ін.

Цікавим і цінним експонатом є програма концерту 1984 р. з нагоди 20-річчя музично-педагогічного факультету Ніжинського педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя. Концерт мав два відділення і був побудований так, щоб кожен із викладачів музично-педагогічного факультету взяв у ньому участь; на сцені виступали і гості, запрошені на святкування. До програми увійшло виконання 21-го музичного твору, серед яких була і українська народна пісня «Глибока криниця» в обробці Л. Чешко та у виконанні М.Ф. Бровченко.

Отже, кожне з перерахованих видань може слугувати джерелом із вивчення питання культурно-мистецьких традицій на Чернігівщині, адже дає змогу повною мірою відслідкувати всі процеси, які відбувалися в музичному та театральному середовищі з першої половини ХХ ст. до середини 1990-х рр. Збереження і дослідження таких колекцій дає змогу дослідити швидкоплинні миті театального та музичного життя. Усі театральні режисери та актори як України, так і СРСР у своїх постановках звертались до творчості провідних класиків української та російської літератури, зберігали художні та театральні традиції у музичних спектаклях. Підтвердженням даної тези є найвідоміші ан-

трепризи та ролі відомих театральних діячів: Гната Юри, Терентія Юри, Амвросія Бучми, Наталії Ужвій, Івана Бровченка, Марії Кривець (Бровченко), О. Левади та інших. Про них ми дізнаємося із книжкових та періодичних видань, брошур, театральних програм, буклетів і запрошень, які зберігаються у музейній колекції акторської родини Бровченко. Кожен із авторів вище розглянутих видань наголошує, що, починаючи з першої половини ХХ ст., відбувається поступальний розвиток театального мистецтва і його перехід від аматорського до професійно-драматичного та комедійного. До того ж дослідження періодичних видань дає змогу відслідкувати процес зародження сучасної української естрадної музики, яскравою представницею якої є вихованка М.Ф. Бровченко, народна артистка України Алла Кудлай.

ДЖЕРЕЛА

1. Бороденко А. Слід радості. *Комсомольський гарт*. № 10. 23 січня. 1971. С. 4.
2. Визволеному Києву: 6.XI.1943 р.–6.XI.1945 р.: збірка пісень. [упоряд. А. Штогаренко]. Київ : Українське державне видавництво, 1945. 41 с.
3. Вірина Л. Чисте золото правди. *Культура і життя*. № 48(1605). 18 червня. 1970. С. 2.
4. Ган Я. Терентій Петрович Юра. Харків : Державне видавництво «Мистецтво», 1940. 96 с.
5. Гатненко А. ...І пісні молоде вино. Дніпро. 1991. № 8. С. 170–175.
6. Державний драматичний театр ім. Ів. Франка. Київ : «Укртеатрвидав», 1930. 30 с.
7. Кисельов Й. Гнат Юра – Стюпочка Крамарюк. *Радянське мистецтво*. 24 листопада. № 47(189). 1953. С. 2.
8. Матрич М.Ю. Наталія Михайлівна Ужвій. Харків : Державне видавництво «Мистецтво», 1940. 75 с.
9. Московский орден Ленина и Трудового Красного знамени Художественный Академический театр СССР имени М. Горького. Москва : типография Министерства культуры СССР, 1970. 44 с.
10. Плоткін Г. 20 років Київському державному театру музичної комедії УРСР. Київ : Київська обласна друкарня, 1955. 39 с.
11. Самойленко Г.В. Нариси культури Ніжина. Ч. 2: Театральне та музичне життя XVII–XX ст. Ніжин : НДПІ ім. М.В. Гоголя, 1995. С. 119–121.
12. Серезников В.К. Искусство художественного чтения. Музыка слова. Выпуск 1-й. Пособие для чтецов, рассказчиков, актеров, поэтов, лекторов, певцов, композиторов и ораторов. С приложением: Искусство речи перед публикой Фр. Гаррисона. Государственное издательство: Москва-Петроград, 1923. 148 с.
13. Софронов А.В. Павичка. *Комсомольська правда*. 14 липня. № 23. 1964. С. 5–6.
14. Театральная техника и технология. *Информационный сборник*. Вып. 1. Москва, 1957. 52 с.
15. Токарев Ю. 3 голосу Попелюшки. Естрада зблизька. *Культура і життя*. № 37. 15 грудня. 1985. С. 2.
16. XX років театру ім. Ів. Франка / за ред. Б. Гурмана. Харків : Державне видавництво «Мистецтво», 1940. 197 с.
17. Самойленко Г.В. Ніжинський драматичний театр ім. М.М. Коцюбинського. Ніжин : НДПУ ім. М.В. Гоголя, 1996. 108 с.
18. Слово про вчителя. Ніжин : ФОП Лук'яненко В.В. ТПК «Орхідея», 2017. 206 с.

Roy S.V. Printed editions of the twentieth century from the history of the theatrical and musical art from the collection description of the Brovchenko family: analysis, systematization

This article presents the results of research, history of theater and music in the first half of the twentieth century and mid-1990s, based on materials from the Brovchenko family museum collection. The basic stages and character of the cultural-artistic (musical-theatrical) process in the territory of Ukraine and partly in the territory of the former USSR have been clarified.

By their content and functional purpose, the above editions are divided as follows: book, periodical, and reference book. Periodically these stock exhibits are divided into: the interwar 1920–1930, the military, after the war, 1950–70, and 1990.

It should be noted that each of the above editions can serve as a primary source for the study of the cultural and artistic process of modernism and the postmodern era, because it allows you to fully trace all the processes

that took place in the musical and theatrical environment in the first half of the twentieth century, and until the mid-1990s.

All theatrical directors and actors of both Ukraine and the USSR aimed to appeal to the leading classics of Ukrainian and Russian literature, to preserve the artistic and theatrical traditions of both musical and theatrical performances. Confirmation of this thesis are the most famous antitrips and roles of such famous theatrical figures as: Hnat Yura, Terentii Yura, Amvrosii Buchma, Natalia Uzhvi, Ivan Brovchenko, Maria Kryvets (Brovchenko), O. Levada and others. We can find out about them from books and periodicals, brochures, theater programs, booklets and invitations stored in the museum collection of the Brovchenko acting family. Much attention was paid to the teaching methods of the theater art and its technique.

Postmodern music was counted on as special admirers of classical works to listeners who were close to the music that reflected their present. We learn about this from the programs of the Kyiv Chamber Choir and the Moscow Conservatory named after P.I. Tchaikovsky, as well as a collection of soldiers' songs from World War II, dedicated to the liberation of Kyiv, published by A. Stoharenko. Also, Ukrainian variety music was born and developed, the bright representative of which was the alumnus of Maryna Brovchenko, the People's Artist of Ukraine - Alla Kudlai.

Key words: Brovchenko Ivan Kuzmich, Brovchenko Maria Feodorivna, music program, score, play, director, performance, theater program, troupe.

REFERENCES

1. Borodenko, A. (1971). Slid radosti [It should be joy]. *Komsomolskyi hart – Komsomolsk Hardening*, 10, p. 4. [in Ukrainian].
2. Shtoharenko, A. (1945). Vyzvolenomu Kyievu: 6.XI.1943 r. – 6.XI.1945 r.: zbirka pisen [To liberated Kyiv: 6.XI.1943–6.XI.1945: collection of songs]. Kyiv: Ukrainiske derzhavne vydavnytstvo. [in Ukrainian].
3. Viryna, L. (1970). Chyste zoloto pravdy [Pure gold of truth]. *Kultura i zhyttia – Culture and life*, 48(1605), p. 2. [in Ukrainian].
4. Han, Ya. (1940) Terentii Petrovych Yura [Terenty Petrovich Yura]. Kharkiv: «Derzhavne vydavnytstvo mystetstvo». [in Ukrainian].
5. Hatnenko, A. (1991) I pisni molode vynu [And the songs are young wine]. *Dnipro – The Dnieper*, 8, p. 170–175. [in Ukrainian].
6. Yura, H. (1930). *Derzhavnyi dramatychnyi teatr im. Iv. Franka* [State Drama Theater named after Ivan Franko]. Kyiv: «Ukrteakinovydav». [in Ukrainian].
7. Kyselov, I. (1953). Hnat Yura – Stiupochka Kramariuk [Hnat Yura – Step Kramaryuk]. *Radianske mystetstvo – Soviet art*, 47 (189), p. 2. [in Ukrainian].
8. Matrych, M.Yu. (1940). *Nataliia Mykhailivna Uzhvii* [Natalia Mikhaillivna Uzhvi]. Kharkiv: «Derzhavne vydavnytstvo Mystetstvo». [in Ukrainian].
9. Kedrov, N.M. (1970). *Moskovskij ordenov Lenina i Trudovogo Krasnogo znamenii Hudozhestvennyj Akademicheskij teatr SSSR imeni M. Gor'kogo* [The Moscow Orders of Lenin and the Red Banner of Labor the Gorky Art Academic Theater of the USSR]. Moscow: tipografija Ministerstva kul'tury SSSR. [in Russian].
10. Plotkin, H. (1955). *20 rokiv Kyivskoho derzhavnogo teatru muzychnoi komedii URSR [20 years of the Kiev State Theater of Musical Comedy of the USSR]*. Kharkiv: Kyiska oblasna drukarnia. [in Ukrainian].
11. Samoilenko, H.V. (1995). *Narysy kultury Nizhyna* [Essays in the culture of Nizhyn]. *Teatralne ta muzyczne zhyttia XVII–XX st.* (Vol. 2, pp. 119–121). Nizhyn: NDPU M.V. Hoholia. [in Ukrainian].
12. Serezhnikov, V.K. (1923). *Iskusstvo hudozhestvennogo chtenija. Muzyka slova* [The art of literary reading. Music words]. Posobie dlja chtecov, rasskazchikov, akterov, pojetov, lektorov, pevcov, kompozitorov i oratorov. S prilozheniem: Iskusstvo rechi pered publikoj Fr. Garrisona. Moskva-Petrograd: Gosudarstvennoe izdatel'stvo. Vol. 1. [in Russian].
13. Sofronov, A.V. (1964). *Pavychka [Peacock]. Komsomolska pravda – The Komsomolskaya Pravda*, 23, p. 5–6. [in Ukrainian].
14. Kljuchevnikov, L.L., Snezhnickij, L. (1957). *Teatral'naja tehniko i tehnologija. Informacionnij sbornik* [Theater equipment and technology]. Information collection. Vol. 1. [in Russian].
15. Tokariiev, Yu. (1985). *Z holosu Popyliushky. Estrada z blyzka* [From the voice Cinderella. Bandstand with close]. *Kultura i zhyttia – Culture and life*, 37, p. 2. [in Ukrainian].
16. Hurman, B. (1940). *XX rokiv teatru im. Iv. Franka* [XX years of the theater of Ivan Franko]. Kharkiv: «Derzhavne vydavnytstvo Mystetstvo». [in Ukrainian].
17. Samoilenko, H.V. (1996). *Nizhynskij dramatychnyj teatr im. M.M. Kochyuby ns'koho*. [Nizhyn Drama Theater named after M.M. Kotsiubynskij]. Nizhyn: NDPU im. M.V. Hoholia. [in Ukrainian].
18. Homenko, A.B. (2017). *Slovo pro vchytelya*. [Talk about the teacher]. Nizhyn: FPO Luk'ianenko V.V. TPK «Orhideia». [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 069.01

М.В. Зубар

МУЗЕЙНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТВОРЕННЯ МУЗЕЮ – «ТРЕТЬОГО МІСЦЯ»

У статті розглядається система музейної комунікації через контекст трансформації у суспільстві. Автор аналізує потреби в музейній комунікації в сучасних умовах через потребу перегляду функцій та місця музеїв у суспільстві, у світі та в Україні. Особлива увага приділяється системі комунікації музею в широкому розумінні цього слова. Комунікація розглядається як форма діалогу з відвідувачем, у тому числі і через постійну експозицію. Робиться спроба проаналізувати концепцію «третього місця» у її відношенні до музейних інституцій. Аналізується досвід польських і європейських музеологів і висвітлюються їх підходи до трансформації музеїв відповідно до актуальних вимог сучасності.

Ключові слова: музей, музеологія, музейна комунікація, експозиція, «третє місце».

Останнім часом в Україні на рівні наукових інституцій та професійного середовища, мабуть, уперше за 29 років, що минули з часу отримання незалежності, почалася дискусія щодо майбутнього українських музеїв, шляхів і методів їхнього розвитку, і, що найголовніше, їх місця і ролі в суспільстві.

Відповідно, перед музейними працівниками та відділами, що традиційно займаються так званою популяризацією і залученням відвідувачів до музеїв, а говорячи сучасною мовою – зовнішньою комунікацією, повстало питання про види, форми, канали комунікації та, зрештою, її ефективність. Сама наявність подібної дискусії, а також інтерес до неї, який спостерігається під час різних музейних форумів, лише підкреслює актуальність теми, яку, на глибоке переконання автора, не можна розглядати відірвано від функцій і форм сучасного музею в суспільстві.

На сьогодні, як визначають спеціалісти, і це видно неозброєним оком, у більшості вітчизняних музеїв можна говорити про кризу ідентичності. Г.В. Вдовін, що відносить їх до музеїв «пострадянського простору», ще на початку 2000-х років виділяв такі проблеми, як неусвідомлення свого часу, свого простору і своєї (музею) залежності від них у новій системі координат [1, с. 30].

Однак, як бачиться, тут ми стикаємося з певною проблемою, адже ані форма музею, ані розуміння свого місця в суспільстві та шляхів і напрямків діяльності в сучасних умовах із об'єктивних та суб'єктивних причин поки не зазнали кардинальних змін. Водночас, зважаючи на зміну часів, злам економічної та політичної моделі, яка породила більшість вітчизняних музеїв, відхід від жорсткого державного контролю за діяльністю музеїв та інституцій культури, який був притаманний радянській державній моделі, новітні часи, коли музеї в усьому світі включені у своєрідну індустрію рекреації в контексті культурного відпочинку, передачі знань у новій цікавій і доступній формі [2, с. 108], вимагають від вітчизняних музеїв сміливішого перегляду форм діяльності та, відповідно, підходів до комунікації.

Зазвичай можна сподіватися на традицію і на орга-